

УДК 811.161.2'282.2

DOI: <https://doi.org/10.31499/2415-8828.1.2022.257935>Людмила Колеснік*

ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД БУКОВИНСЬКОЮ ГОВІРКОЮ СЕЛА ЮЖИНЕЦЬ

У статті проаналізовано фонетичні, морфологічні та синтаксичні риси, проявлені в мовленні діалектоносіїв говірки с. Южинець. Типові риси говірки притаманні мовленню всіх опитаних мовців, однак відрізняються кількістю та частотою вияву. Спостереження над записами діалектного спонтанного мовлення дали підстави стверджувати про стійкість їх до нівеляції та кваліфікувати говірку як типову буковинську. Виявлено окремі не записані раніше лексеми і фраземи, що доповнюють словник говірки.

Ключові слова: говірка, буковинські говірки, типові діалектні риси, діалектне мовлення, діалектний текст.

Koliesnik Liudmyla. Bukovyna dialect of the village Yuzhynets.

The article deals with description of one dialect as a system. The purpose of this study is to describe the main features of the dialect v. Yuzhynets, manifested in oral dialectal speech, at all language levels. Attention is drawn to typical phonetic, morphological and syntactic dialectal features.

The author's own records from this dialect (2015) and dictionary materials are the source base of the study. The interview method was used to record the material. We created a relaxed communication situation and encouraged speakers to talk about different topics.

The author applied the method of continuous selection of linguistic facts from transcribed texts, the method of their synthesis, description, comparison and comparison with other dialects and literary language.

It should be emphasized that the speech of villagers of different sexes and ages has all the typical features of speech, but it differs from number and frequency. Naturally, most of these features are in the speech of the oldest villager. Typical phonetic features: change and alternation of sounds, different nature of sounds compared to literary language. The features of word change of noun parts of speech and conjugation of verbs, morphological features of nouns (vacillation in the genus), adjectives (creation of degrees of comparison), dialectal forms of pronouns, numerals and adverbs are characterizes for the dialect morphological system. The peculiar prepositional-noun constructions in the syntactic structure of dialect speech, active use of dialectal conjunctions and amplifying particles are revealed. The manifestations of ancient original features of the Ukrainian language were observed: consistent use of the vocative form, remnants of the dual form, «honorable» plural, the forms plusquamperfect. Some previously unknown words and phrases have been found, they enriches the vocabulary of the dialect. It is specially noted that men's speech is exposed to greater, but not critical external influence. The no significant external influences on the dialectal system were noted, despite the relative proximity village to the border regional territories. The obtained results make it possible to resistance of dialectal features to leveling and therefore this dialect is typical Bukovyna dialect. Some previously unrecorded tokens and phrases that supplement the vocabulary of the dialect are recorded.

Keywords: dialect, Bukovyna dialects, typical dialect features, dialect speech, dialect text.

Говірка як мінімальна територіальна одиниця, у якій поширений діалект, здавна була об'єктом уваги дослідників. Нині маємо праці, присвячені описові однієї говірки як системи, та низку словників однієї говірки, що маніфестують закарпатський [Піпаш, Галас 2005; Грицак 2008; Негрич 2008], гуцульський [Голянич 2018], бойківський [Дидик-Меуш 2021] говори.

Такий підхід дає змогу докладно вивчити систему говірки, її особливості, виявити унікальні локальні мовні явища. Повторне обстеження раніше описаних говірок дає уявлення про стабільність чи динаміку окремих мовних рис або й

* Людмила Колеснік, науковий співробітник відділу діалектології Інституту української мови НАН України (Київ, Україна); e-mail: nezabydka.86@gmail.com.

усіх мовних рівнів у говірці [Глуховцева 2005; Колесникова 2015; Марєєв 2018]. Однак лише деякі з говірок стають об'єктом докладних спостережень, хоча під час формуванні мережі будь-якого дослідження попереднє обстеження населеного пункту є вагомим фактором на користь його залучення до мережі.

Село Южинець нині Чернівецького району Чернівецької області розташоване за 45 км від Чернівців – відносно недалеко від межі Чернівецьчини з Івано-Франківщиною та Тернопільщиною. Населення села майже 1100 осіб. Село відоме з 1560 року. Назва *Южинець*, імовірно, дериват із суфіксом *-ець* від топоніма **Южин* [Вербич 2019, с. 185]¹. До 1774 року Южинець входив до складу Молдавського князівства, пізніше – до Австро-Угорської імперії та Румунії. Село зазнало руйнувань унаслідок Першої світової війни. У той час його культурний розвиток зосереджувався в читальні товариства «Руська бесіла» і створеному в 1913 році осередку товариства «Січ». У 1948 році в селі була проведена колективізація. Нині гордістю його мешканців є чудовий будинок культури, де влаштовують тематичні вечори. Народні традиції, звичаї, обряди, красу народної пісні свято бережуть і примножують учасники народного аматорського фольклорно-етнографічного колективу «Южинецькі молодички» (створений 1999 року). Архітектурною перлиною села є православна церква Івана Богослова (освячена 1895 року, офіційно відкрита в 1988 році) [докл. див.: Поляк 2013, с. 539–553].

Говірка села Южинець була об'єктом наукового спостереження: вона увійшла в мережу обстежених говірок Загальнослов'янського лінгвістичного атласу (№ 487)², однак, на жаль, не залучена до мережі Атласу української мови [АУМ II], атласу К. Германа [АУГПБ] та карти К. Киселевського [КК].

У «Хрестоматії буковинських говірок» с. Южинець представлено лише одним текстом [БГ, с. 55]. У 2019 році опубліковані «Діалектологічно-фольклорні матеріали говірки с. Южинець Кіцманського району Чернівецької області». Їх основу становить діалектний словник говірки [ДФМЮ, с. 49–184], словничок фразеологізмів [ДФМЮ, с. 185–224] та прислів'їв [ДФМЮ, с. 225–263]. Також у цій праці представлено зразки зв'язного мовлення: цікаві розповіді на різну тематику, легенди, бувальщини [ДФМЮ, с. 185–291]. Вони подані в орфографічному записі, оскільки видання розраховане на широке коло читачів, однак це суттєво зменшує можливості їх використання для вивчення діалектних особливостей говірки.

Усе це спонукало до активного записування діалектного матеріалу в говірці та його докладного аналізу.

Мета розвідки – описати основні особливості говірки с. Южинець, що проявлені в усному діалектному мовленні, на всіх мовних рівнях.

Дослідження ґрунтується на власних записах автора з говірки, здійснених у діалектологічній експедиції 2015 року, та опублікованих матеріалах із говірки [БГ; ДФМЮ].

Діалектні тексти записано за допомогою методу інтерв'ю³ від інформантів різного віку (однак зорієнтовані на старше покоління), освіти та статі⁴, що уможливило висновки, по-перше, про важливість цих критеріїв при доборі

¹ Удаючись до народного етимологізування, самі мовці пояснюють постання назви популярними в говірці легендами [ДФМЮ, с. 23–24].

² Інформація про українські н. пп у мережі атласу за посиланням: <http://www.slavatlant.org/puncts.html>.

³ Це передбачало створення адекватної ситуації спілкування з діалектоносієм, провокування невимушеної, непередбаченої розмови на різну тематику.

⁴ Список інформантів див. у кінці статті.

інформантів, а, по-друге, про особливості вияву тих чи тих рис у мовленні людей різної статі, освіти, соціального положення. Матеріали записані на цифрові носії, тому надаються до верифікації та багаторазового використання; у вигляді транскрибованих текстів вони мають обсяг 7,5 а.а⁵. У роботі над матеріалами використано метод суцільної вибірки фонетичних, морфологічних і синтаксичних рис із транскрибованих текстів. Під час аналізу цих фактів вдавалися до методів синтезу, порівняння та зіставлення.

Говірка села Южинець за класифікацією К. Германа, яку беремо за основу, належить до буковинських надпрутських говірок [Герман 1995, с. 294–297]. Загалом для розмежування цих говірок дослідник обрав насамперед фонетичні ознаки, які мають вплив на варіювання морфологічних форм [Герман 1995, с. 299–305].

У записаному усному спонтанному мовленні усіх респондентів спостережено прояв усіх основних фонетичних і морфологічних рис, властивих цій групі говірок. Зокрема, текстовий матеріал засвідчує такі найчастотніші фонетичні риси:

Перезвук⁶ *-ѡ>-ѡе, -ѡи, і* в різних позиціях:

а) після *д, т, з, с, ц, л, н, дз, р*, яка виявляється в різних класах слів: іменниках: *прѡвод'є пл'єс* (КІ), *д'єкуѡе* (КІ), *у'з'єли с со'боѡ* (МІ), *ц'ім'киє* (АВ), *бл'єха* (МІ⁷), *бл'єшичка* (АВ), *бл'ішк'у* (МІ), *ти'л'є* (МІ), *ти'л'єта* (МІ), *ба'н'єк* (МІ), *ѡа'н'є* (МІ), *гор'н'є з во'доѡ* (КІ), *у гор'н'єтку* (МІ), *сон'ішник* (АВ), *ѡ'гор'єчи* (АВ), *р'є'док* (АВ), *п'р'єдиво* (АВ, МІ), *по'р'єдок* (АВ, МІ) (зокрема і власних назвах: *С'н'єтин* (АВ), *Зв'і'н'єчка* (АВ)); прикметниках: *ку'руз'єний* (*ку'руз'іний*) (МІ), *во'ун'єне* (АВ), *вод'єний* (АВ), *кур'ічий даниц* (ГС, КІ); займенниках: *ѡє'кого* (МІ), *ѡек'є* (МВ) [БГ, с. 55], числівниках *п'єт'* (МІ), *ш'іш'нац'ік'* (МІ), *два'нац'ік'* (МІ), *двац'ік'* (МІ), *триц'ік'* (МІ, СМ), *сорок п'єтого* (МІ), *п'єйєс'єт' д'ругого* (МІ), *п'єйєс'єт' ш'єстого* (МІ). Особливо частотний такий перезвук у дієслівних формах: *ро'с'ход'єси* (АВ), *т'є'зли* (МІ, СМ), *ро'с'т'єгали* (МІ), *в'іт'у'гайє* (АВ), *в'іт'є'гайиши* (МІ), *ст'у'гайімо* (АВ), *у'з'єти* (*ѡ'з'єти*) (МІ, СМ), *стр'і'л'єти* (СМ), *л'є'гали* (*л'у'гали*) (МІ, СМ), *л'є'гаїу* (АВ), *ул'є'гайє* (МІ), *прикл'єкаїу* (СМ), *ни позво'л'єли* (АВ), *с'і'л'єли'ни'єтку* (МІ), *з'і'л'єла* (СМ), *ро'спра'ул'єїут* (СМ), *м'і'н'єїутси з'рош'і* (СМ), *л'і'р'єти* (АВ), *зам'і'р'єти* (СМ), *д'вер'і ѡт'вор'єїу* (МІ), *в'і'н переви'р'єїу* (АВ), *позап'р'єтувати* (АВ), *п'р'єли і т'кале* (АВ);

б) після *ж, ч, ш, дж, ѡ*: *ѡж'єти* (МІ, СМ): *за'ж'єли вє'ликий ка'валок* (МІ), *в'і'прова'ж'єли з му'зикоѡ* (АВ), *з'б'іж'у* (КІ), *ч'і'є'нок* (АВ), *ста'ѡч'єни* (МІ), *в'і'на за'ч'єласи* (СМ), *кол'госп за'ч'єїси* (МІ), *сн'іг тру'ч'єїи* (СМ), *с'і'їиши* (АВ), *в'і'д ѡі'ч'мен'у* (МІ);

в) після сполучення *зубний + ѡ*: *дєри'ѡєн:ѡи* (МІ, СМ), *п'їєний* (СМ), *чирип'їєн':і* (МІ), *при'ѡєзали* (МІ), *ѡ'їєжут сн'і'пock'ує* (АВ), *сн'і'пockи з'їєзували* (МІ, СМ), *пєри'ѡєзує ѡїх* (АВ), *м'н'єцкаїут но'гами* (МІ), *ѡа'дба'ул'єїу* (СМ), *ф'ірт'к'є поза'ѡєзували* (КІ);

г) після *рї*: *бу'р'ин'* 'бур'ян' (АВ), *бур'єни* 'тс.' (МІ);

⁵ Записи передано до Українського діалектного фонофонду. Копії записів та транскрибовані тексти зберігаються в автора.

⁶ Докладно поширення цього явища в говірках південно-західного наріччя та історичні передумови його виникнення проаналізував М. Лєсюк [Лєсюк 2011, с. 28–29].

⁷ У дужках подаємо скорочення ініціалів інформантів.

д) після *св*: у *с'в'ето* (АВ), *'ц'іл'і с'в'ета* (МІ), *Св'ітмій'веч'ір* (КІ, МІ), на *Св'іту нид'іл'у* (МІ), *св'ітку'вали* (АВ), *св'ітошній'святковий'* (МІ), *пос'в'іт'е'воду* (КІ);

2) диспалаталізація *сь* до *с*: *їкоўс* (МІ), *шос* (МІ), *ч'ос* (МІ, СМ), *ўвес* (МІ); активно ця риса проявляється в прикметникових суфіксах *-ськ-* (*-зьк-*, *-цьк-*): *'хата жи'д'іўска* (МІ), *бат'к'іўск'і кола'ч'і* (КІ), *сторонский* (КІ);

3) диспалаталізація звука *ц* у суфіксі *-цьк-* та іменниках із кінцевим *ц*, займеннику *ця*: *комс'омлица* (МІ), *'йейца* (АВ, МІ), *в'іў'ца* (МІ), *'дес'іт' д'вец* (СМ), *'ножиц не'було* (СМ), *'даниц* (АВ), *па'ноти'ец* (АВ), *студ'і'нец* (АВ), *'кагнец* (МІ), *'х'лопи'ец* (АВ), *ок'райец'хл'іба* (КІ), *до сх'ід'сонца* (КІ), *ў'Йужин'ци* (МІ), у *Черн'іў'цех* (СМ), *с (до) Чорно'вец* (АВ, МІ, СМ), *до'Мал'тинец* (МІ), *'терлица* (КІ), *'вулица в'ід'се'ла* (КІ), *ца'пие'ница* (СМ), *'цейі му'к'у* (АВ), *цу в'і'ї'ну* (АВ). Лише раз зафіксовано цей займенник із м'яким *ц*: *ц'а'Л'уба* (МІ);

4) палаталізовані шиплячі: *с'дж'ейейи* (МІ), *їдут'ж'ети* (АВ), *в'іпров'д'ж'ели* (АВ), *мо'ч'ели* (АВ), *'ч'ел'усти* (МІ), *'нач'інка* (МІ), *ск'ін'ч'ити* (МІ), *с'коро к'ін'ч'еси* (МІ), *ч'іс'тен'ко* (А), *да'їут в'і'ч'ер'у* (МІ), *з бур'д'ч'енк'і* (МІ), *д'іў'ч'ета (д'іў'ч'ита)* (АВ, МІ, СМ), *мо'ч'ийу в'іск* (АВ), *мо'ч'ийиш'рук'і* (МІ), *св'і'ч'еного* (МІ), *'в'інч'ин'і бат'к'у* (МІ), *ш'і'рока до'рога* (МІ), *'л'уди'ли'ш'илиси* (АВ), *на ко'рит'і'ли'ш'елоси* (МІ), *ли'ш'ийеси'фаїни'* (АВ) *зам'іш'ели* (МІ), *'мама'наш'а* (МІ), *с'подн'і'з'інсов'і* (МІ). Кількісно найбільше слів зафіксовано з м'яким шиплячим *ч*. Це спостереження підтверджує висновок К. Германа про те, що співвідношення твердості й м'якості в різних шиплячих різна [Герман 1995, с. 282];

5) м'які задньозубкові *г*, *к*, *х*: *су'к'еночка* (МІ), *свол'ок'у* (МІ), *та'к'е'к'іл'е* (МІ), *'йашич'і* (МІ), *т'рошк'і* (МІ), *к'і'дайут (к'і'дайут)* (АВ, МІ), *'баба фар'тук за'к'ени* (СМ), у *д'іў'чинк'і* (МІ), *ў'тач'ки на'к'і'дайим* (МІ), *кв'і'ток к'і'дале* (МІ), *до'Паск'і* (АВ), *до'паск'е* (АВ), *'б'ілойі му'к'у* (АВ), *їк'і стр'а'х'у* (СМ), *гр'і'х'і'є'майи* (СМ), *т'рох'і'того* (МІ), *'мали'є'го'р'іх'у і'пачк'у зи'тар'іў* (КІ);

6) палаталізація *р*: *моло'тар'ка* (МІ), *ди'ректор'* (МІ, СМ), *па'п'ір'* (МІ), *вер'х* (МІ, СМ), *з'вер'ха'зверху'* (МІ, СМ), *т'рактор'* (МІ), *бу'галтор'* (СМ), *бл'е'хар'* (СМ), *в'іў'чар'* (*в'іў'ч'ир'*) (МІ), *бук'вар'* (СМ), *'кухар'ка* (МІ), *гек'тар'* (АВ), *си'кр'е'тар'* (АВ), *гос'подар'* (КІ), *госпо'дар'ка* 'господарство' (АВ), *'дохтор'ка* (АВ, СМ), *'цер'ква* (МІ), *'цвен'тар'* (АВ, МІ). М'який *р* виявлено послідовно як у середині слів, так і в кінці, зокрема агентивному суфіксі *-ар-* та його фонетичних варіантах. Натомість у словах, які в літературній мові мають м'який *р* у корені слова, у говірці фіксуємо твердий *р*: *з бур'д'ка'іўушка* (МІ);

7) звуження *о* до *у* («укання»): *по'пхо'дити* (АВ), *кул'і'дувати* (КІ), *о'ку'пац'і'я* (АВ), *о'бс'і'дайимо* (АВ), *ў'одн'ім ку'жус'і* (МІ), *при'ходим ду'дому* (АВ, МІ), *пу'тому* (АВ), *накр'і'вайуси ку'жухом* (МІ), *гу'вор'у* (СМ), *'д'іўчина гув'орила* (МІ), *догу'вор'уватиси* (АВ), *убго'вор'увати* (АВ), *на'голу'ву* (АВ), *ўго'р'тали* (АВ), *на ру'боту* (АВ), *три'є'рази ст'іў'уб'їдут* (АВ), *три'мати ку'рову* (КІ), *'несла су'рочку* (КІ), *'дул'ар'долар'* (КІ);

8) епентеза *н*: *м'н'есо* (АВ, МІ, СМ), *памн'е'тати* (АВ, МІ), *ни з:а'мойі'памн'ети* (АВ), *соломн'ан'к'у (солом'іен'к'у)* (МІ, СМ), *на'земн'у* (КІ), *мн'а'ім'я'* (АВ), *'с'імн'у* (АВ), *'с'імн'а'це'на'с'ін'а'с'коно'пел'* (КІ);

9) зміна *т' → к'*: *ш'іс'к'* (МІ), *п'іек'* (МІ), *п'іедис'ек'* (МІ), *два'нац'ік'* (АВ), *'к'ітка'тітка'* (АВ, МІ), *віши'к'е'вішиття'* (МВ) [БГ, 55], *'к'істо'тісто'* (МІ), *с'катер'к'* (АВ), *ку'т'к'а* (АВ), *по'ўс'ім с'в'ік'і* (АВ), *ў'хак'і* (АВ), *на ск'і'ні* (АВ), *'наік'навіть'* (МІ), *само'л'оти в'ідле'к'ілі* (АВ), *над'лет'к'ілі само'л'оти* (АВ),

¹к'егним з во^ди^е т^к'і^лпайимо (АВ), то ст^к'і^лкало (АВ), в'ін у^лт^к'ік (АВ), хо^к'іла де^лтину (АВ), ^лмама ни хо^т'іла (СМ), ро^бити ни хо^т'е (АВ), ^д'іти^л'к'ішутси (КІ). Хоча навіть у мовленні одного діалектоносія трапляється паралельне вживання (зі зміною і без): ^дес'ік' (СМ) // ^дес'ім' (СМ), с т^риц'ік' ^лос'мого // с т^риц'ім' ^лос'мого (МІ), ^лиск'е, ^лиск'ечко (МІ) // ^лист'е (МІ);

10) зміна **д'** → **г'**: ^лкожної^л ни^лг'і^л'і (МІ), пров'ід^лна ни^лд'і^л'а (АВ), у ни^лд'і^л'у (АВ), ^лг'і^лчина (МІ), д'і^л'ч'ета (АВ), ^лг'іти (МІ), ^лчетви^ро г'і^лтиї (СМ), на по^л'і 'на горищі' (МІ) (під 'горище' [СБГ, 416]), ^лбели жи^лг'і^л'у (АВ), до жи^лд'і^л'у (АВ), ст^лд'і^лнец (АВ), на ^лг'іда (АВ), на^лд'во^ле йіх пер^лг'і^лли (АВ), д'і^ллелиси ^лл'уди (АВ), ни ^лви^лг'іли (АВ), ку^лда ^лг'ітиси (АВ), рош^лчинка п'і^л'іш^лла (МІ), ^лкли^лчут су^л'с'ід'і^л'у (МІ), поси^л'г'іли до ^лвеч'іра (АВ);

11) розподібнення: ^лпоп'і^л'у 'попіл' (АВ, МІ), зем^л'н'а (СМ), на зем^л'ни (СМ), ко^ллопн'і // ку^лсочок коло^л'пен' (МІ), ст'і^л'у (АВ, МІ), бу^лде^л'уні 'буденний' (МІ);

12) в окремих (переважно, запозичених) словах уживають пом'якшений **л** на місці літературного твердого: і^лкус бл'уску (СМ), ^лл'ампа на гор^л'ну (КІ), ^лл'ампа гор^л'ит (МІ), ^лколо^л'л'ампи (АВ) і навпаки: ^ллену ва^л'ри^лли (АВ), на ле^л'ду^л'даниц (КІ);

13) протеза / афереза **в**: ва^лкац'і^л'ії ру^л'бали^ле (АВ, МІ), ва^лкац'і^л'ія ^лбула (АВ) (ва^лкація 'акація'), з ва^лкац'і^л'ії (КІ), в'і^лва^лковуйем (АВ) (ві^лваковувати 'евакувати'), але на Возне^л'сенійе (АВ) // на Озне^л'сенійе (МІ), у нас у^л'з ми^л'ли (АВ) // хо^л'к'іла йі оз'і^л'мити (АВ), в'ін с т^л'риц'ік' ^лос'мого (МІ);

14) відсутність епентетичного **л** у особових дієслівних формах: ^лди^л'у^лси (МІ, СМ), йа ^лробі^л'у (АВ, СМ), з^лробі^л'у (СМ), ми^ле зароб'і^лели (АВ, СМ), в'ін в'ідпра^л'у^лйейи (АВ), йа ^лломі^л'у (АВ), йа сам ^лполи обр^л'об'і^лейу (СМ), ^лл'убі^л'у (МВ) [БГ, с. 55], однак зрідка зафіксовано паралельні форми: йа ^лди^л'у^лси (СМ) // йа ^лди^л'л'у^лси (АВ), йа доба^л'у^лл'ейу (СМ);

15) **о** підвищене до **а**: там начу^л'вали (АВ), ^лколо мер'ц'а на^л'чуйи (КІ);

16) послідовна реалізація лабіального **у** звуком **и** у власній назві Риму^лнія і похідних: за Ри^лмун'і^л'ії йа хо^л'ди^л' до и^л'коли (СМ), з:а Ри^лмуні^л'ії (АВ), во^л'на гу^л'вори по ^лри^лмунск'і на ри^лмунску^л'мову (СМ).

Для усного говіркового тексту характерне явище синкопи: ни тра н'і^л'ч'о (МІ), йа ^лкау (МІ), то ^лкаут (МІ), нас бде^л'бити (СМ), тпер ус'о^л'йе (АВ), кус ма^л'тер'і^л'у (АВ), тке ма^л'лен'к'е (МІ, СМ), тко си по^л'пукало (МІ), та^л'к'і тко (МІ), кру^л'жок в'і^лвир'тайеш ту ку^л'лешу і ^лни^л'ткоу^л ^лнетка тко при^л'у^лйезу^л'йеси до ^лцего і ^лнитку^л'у ру^л'байеш (МІ).

Серед важливих рис морфологічної системи говірки с. Южинець укажемо на:

1) хитання в роді іменників: йа ск'ін'чила ^лсему кл'асу (МІ) // ^лк'ін'чила де^л'с'атий клас (МІ), у^л'рад'і^л'ії (АВ) (ра^лдія, жін. р. 'радіо'), мас'тиш ^лд'і^л'йим йа і т^л'пер ^лд'і^л'йим мас'ту (МІ) (олі^л' ч. р. 'олія'), на та^л'р'іл' (МІ) (та^лріль ч. р. 'тарілка');

2) відсутність подовження в іменниках середнього роду: ^лп'ішва с'во^л'го тка^л'н'а (МІ) (п'ішва 'наволочка, пошивка' [СБГ, с. 426]), ^лкошниця с ^лп'рут'а (МІ) (ко^лшниця 'приміщення у вигляді високого коша з дашком, у якому зберігають кукурудзу в качанах [СБГ, с. 230]), та^л'бличку м^л'ножен'а (СМ), ^лб'іле п'лат'а (КІ). Зафіксовано іменники із закінченням **-а** та **-е** (з переважанням останнього): ма^лко^л'вин'а (АВ), во^л'с'пален'а 'запалення' (МІ), Ст^л'р'ітен'а (КІ), воро^л'ж'ін'а (КІ), св'а^л'чене ^лз'іл'а (КІ), теле^л'бачен'а (ГС), в'іс'іл'е (АВ, МІ), сон'ішні^л'ч'ин'е (АВ, ГС, КІ, МІ), ^лбил'е (МІ), ^лз'іл'е (МІ), на віда^л'н'е (віда^л'ні) (МВ) [БГ, с. 55], к'іл'е (МІ), тка^л'н'е с коло^л'пен' (МІ), на на^л'с'ін'е (МІ), ^лвитан'е 'вітання' (КІ);

3) форми двоїни іменників жін. роду: *три* /*т'іу'чин'і* (АВ, МІ), *три сест'р'і* (СМ), *дв'і* /*д'іу'чин'і* (КІ), *дв'і* /*д'руци'і* (КІ), *дв'і* /*ко'ров'і* (СМ), *дв'і* /*ко'з'і* (МІ), *дв'і* /*лав'і* (КІ), *дв'і* /*то'л'іу'':і* (КІ), *дв'і* /*три^е к'в'ітоу'':і* (ГС), *би'рут* за *д'бидв'і* /*ноз'і* (КІ), *у* /*цер'кв'і* *дв'і* /*с'в'іч'іу'':і* (АВ).

У системі словозміни іменників зацентруємо на послідовному використанні закінчень **-ови, -єви** для творення форм Д. в. одн.: *пол'коўники* (СМ), *татови* (АВ, СМ), *маїстрови* (КІ), *хлопци* (МВ) [БГ, с. 55], *чолов'ікови* (ГС), *кола'чеви* (КІ) та закінченні **-и** – для форм М. в.: *ї калінда'ри* (МІ), *на во'ни* (АВ), *у* /*їужин'ци* (МІ), *до* /*моло'чарни* (АВ), *на* /*ква'тири* (АВ), *ро'бели* на /*поли* (АВ, МІ).

Для іменників ІІІ відміни в Р. в. одн. характерна послідовна наявність флексії **-и** у формі Р. в., Д. в., М. в.: *с* /*К'ірово'градскої* /*области* (МІ), *тойі* /*з'рани* /*в'іт'е'гайеш* (МІ).

Іменники, прикметники та займенники жін. р. в Ор. в. одн. мають закінчення **-ов, -ев (-ив)**⁸: *зі'моу* (КІ), *голд'воу* (МІ), *бабоу* (МІ), *мамоу* (МІ), *бри'гадоу* (СМ), *ї'чител'коу* (СМ), *каглоу* (МІ), *му'коу* (МІ), *Ма'рус'ов* (МІ), *моло'доу* (АВ, СМ), *с'таршоу* (МІ), *їжо'утоу* /*з'ли'ноу* (АВ, МІ), *з'ли'ноу* /*маш'чена* (КІ), *во'доу* /*св'іч'еноу* (АВ), *ц'і'лоу* /*ва'тагоу* (КІ), *со'боу* (МІ), *тоу* /*тією* (МІ), *та'коу* /*такою* (СМ); *пше'ницеу* (АВ), *ши'нелиу* (МІ), *ве'рениу* (СМ), *неу* /*нею* (СМ), *цеу* /*вулицеу* (КІ), *терм'ітиу* (АВ).

Для мовлення всіх інформантів характерне послідовне вживання кличного відмінка: *бригад'ір* /*при'ходи* /*т'їй'кажи* /*Ма'р'їю* (МІ), *мама* /*по'коїн'і* /*кажут* /*їої* /*Ма'рус'ко* (МІ), *їд'їт'каже* /*Ма'рус'о* /*шос* /*говор'їт* (СМ), *ка'ж'їт* /*їак'було* /*їк'їтко* /*їнице!* (МІ), *їої* /*їди* /*їнице* /*їду* /*їдому* (АВ).

Спостерігаємо тенденцію уникати відмінювання іменників: *во'ни* /*си* /*лі'ши'є* /*лі* /*си'єроти* (МІ) (Ор. в.), *їдес'їк'р'їк* /*ходи'є* /*ла* /*до* /*їколи* (МІ).

У мовленні представників старшого покоління частотною є форма пошанної множини (переважно в текстах-розповідях про батьків і найближчих родичів): *мама* /*кажут* (МІ), поєднання з дієслівною формою у множині: *мама* /*по'к'їйн'і* /*ход'є* (МІ), *їдир'ектор'* /*в'їгон'а* (МІ), *мама* /*ни* /*да'д'є* (МІ), *їмої* /*мама* /*по'коїн'і* /*кажут* (МІ), *мама* /*нам* /*їс'о* /*їлагодили* (МІ), *мама* /*шод'їни* /*ївижут* (МІ), *мама* /*л'єгаїут* /*нап'єрек* (МІ), *їнен'о* /*їмін'ї* /*по'коїні* /*кажут* (АВ), *мама* /*тут* /*їлачут* (АВ).

У канві усного діалектного тексту помічаємо змішування твердої і м'якої груп прикметників: *посл'їдній* /*раз* (МІ), *ївер'їхна* /*їк'їрка* (МІ).

Ступенювання прикметників у говірці с. Южинець відбувається за допомогою частки *маї*: *полот'їно* /*це* /*маї* /*їмн'єк'є* (МІ). Зафіксовано форми, у яких вищий ступінь тавтологізований: *маї* /*ст'їр'їшч'а* (МІ), що в літературній мові вважається граматично неправильним. Також вищий ступінь порівняння передано описово: *с'їлабо* /*їшо* /*їменша* /*їбула* /*за* /*їмени* (СМ).

Серед виявлених у текстах особливостей діалектних числівників зазначимо: форму ч. р. числівника *один* – *їден* (СМ), закінчення **-а** числівників, що позначають сотні: *їдв'їста* /*їштук* (СМ), діалектні форми кількісного числівника *їдев'яносто*: *їдв'їт'їдис'їет* /*їрок'їу* (СМ), збірною числівника *їобидві*: *їми* /*їби* /*їб'ї* /*їбилиси* (МІ), *їво'ни* /*їни* /*їсв'їрилиси* /*їб'ї* (СМ).

Для мовлення найстаршої інформантки характерне використання сполучника *ї* при творенні складених кількісних числівників: *з* /*ївац'їт* /*ї* /*їт'їретого* (АВ), *їсорок* /*ї* /*їпершого* /*їроку* /*ї* /*їсорок* /*ї* /*їдругого* /*їроку* (АВ), *їсорок* /*ї* /*їос'їмого* /*їроку* (АВ),

⁸ Натомість у народних піснях, поширених у говірці, ця риса знівельована (в О. в. іменників жін. р. одн. помічасмо закінчення **-ою**), пор.: *їберегом* /*їбере'їжиноїу* /*їнайшої* /*їа* /*їд'їу'їчинку* /*їд* /*їжи'їноїу* (КІ).

д'вац'ік' і д'ругого (АІ), однак у мовленні інших інформантів фіксуємо такі числівники без сполучника: ¹н'їїс'ет' ¹ос'мого ¹року (МІ), ¹ш'їїс'ет' ч'ім'вертого (МІ), ¹с'ім'іс'ет' т'ретого (МІ). Помічена тенденція наголошувати першу частину кількісних числівників – назв десятків: ¹н'едис'ет' ¹ш'їїдис'ет' к'іл (МІ, СМ) (кіла 'кілограм' [СБГ, с. 220]), дес ¹н'їїс'ет' к'ілограм (МІ). На протигагу літературній мові помічаємо тенденцію вживати іменники чол. р. назви осіб у кількісних словосполученнях із кількісними числівниками, а не збірними: два б'рат'а си'д'е (АВ), приїш'ли два чоло'в'ік'і (АВ).

У записках усного мовлення спостережено вживання давніх коротких форм особових займенників: ¹фустку на н'у ¹к'инут (АВ), пок'рийут її (АВ), в'ісе'лала т'рох'і її (АВ), їго ¹мама (МІ), шш'нелиў їго (МІ); редукцію у формах займенників: та'к'е їкес (МІ), їкихос (МІ), їкоўс (МІ), їк'іс (МІ), н'їч'о (АВ, МІ, СМ); паралельне вживання займенника *ко́жний* / *ко́ждий*: ¹кожної ¹ни'г'іл'і (МІ), до ¹кожної ¹д'їучини (КІ) / ¹кожної ¹ни'д'іл'і (МІ), на ¹кожди'м гроби (АВ); суфікси *о*, *во*, що підсилюють значення вказівних і означальних займенників: *ни то і це'во* (МІ), *таки'во* (АВ, МІ).

У значенні 'стільки' поширені займенники *тільки*: ¹т'іл'ко г'і'туй (АВ), ¹т'іл'ко н'лачут'л'удіе (АВ), ¹к'іл'ко (СМ).

Серед особливостей зафіксованих дієслів у текстах відзначимо активне вживання префікса *ви-* на протигагу літературному *ви-*, що характерне для усіх буковинських надпрутських говірок: ¹в'ібач ми'не (СМ), ¹я в'їхожу (МІ), ¹сист'ра ¹в'їши'ла (МІ), ¹в'їписали со'ломи'е (МІ), ¹в'їхожувалиси 'виліковувалися' (СМ), ¹в'їкопали ї'аму (МІ), ¹в'їб'ігли ¹бос'і (МІ), ¹водна ў нас ¹в'їросла (СМ), ¹в'ївезли їїх на ¹поли (АВ), ¹в'їл'із на п'ід (АВ), ¹ми в'їби'райимо (АВ), ¹в'їсувайиш'ноп'їў (МІ), ¹пре'кас треба в'їпоў'н'ати (СМ), ¹в'їрошчували на ¹поли (АВ), ¹в'їберали ¹галфу (КІ), ¹колики в'їми'кали (ГС).

Ця особливість зберігається і в похідних назвах: ¹виш'вайу ¹виши'ўку (МВ) [БГ, с. 55], ¹гар'буз в'їп'іч'ениї (МІ), ¹в'їснажена (МІ).

Частка *си* (*си'*, *се*), що формує зворотні дієслова, у записаних текстах переважає в препозиції до дієслова: ¹я си ли'ши'ла (МІ), ¹ни'буду си хрис'тити таї ни ¹буду си мо'лити (МІ), ¹во'ни си роз'їїш'ли (МІ), ¹се на'мучиш (АВ), ¹си заве'вали з'даўна (АВ), ¹ш'и си'е з'н'ївайи (АВ), ¹в'їўца си'коти (МІ), ¹коло во'р'іт си роз'увати (МІ). Хоча, звичайно, трапляються форми з постфіксом *-си*: ¹я оже'ніўси (СМ), ¹ми'мучи'лиси (СМ), ¹во'ни см'їїутси (МІ).

У записках мовлення найстаршої інформантки зафіксовано послідовне вживання давніх дієслівних форм минулого часу, утворених із закінченнями:

-сте, *-ам*, *-им*⁹: ¹як'бисте ¹мали шче ко'гос на сторо'н'і і ўчуў бе ваш'голос (АВ), з:а Рі'мун'їїй ¹я ¹желам (АВ), ¹хо'т'їлам ска'зати (АВ), ¹таї по'ма'галам з ¹мамоў з ¹татом (АВ), ¹п'їш'лам на Зв'їн'ечку (АВ), ¹т'рох'і преви'кали'ем (АВ), ¹до ш'коли хо'дела і ў'челамси / ¹белім ў ш'кол'і (АВ), ¹хо'дилим на веч'ір'ниц'і (АВ), ¹к'лалім на ¹кожд'і д'вер'і (АВ), ¹бо'їалимси так (АВ), ¹дочи'каламси в'ї'ни' / ¹тут / на Укра'їн'і (АВ). Зазначимо, що ці закінчення в синтагмі можуть бути віддаленими від дієслова. У цьому ж тексті виявлено вживання енклітиків, що виражають граматичне значення особи в поєднанні з іменниками: ¹до ¹цер'квим хо'дели (АВ), ¹на ¹полем ро'били (АВ). Форми давнього часу спостерігаємо як у мовленні найстаршої інформантки: ¹ми'н'і ¹ноги'е ¹були си'е порозри'вали

⁹ Натрапляємо на такі форми й у фольклорних текстах, зокрема піснях: *к'в'іточко мо'їа зати'ченая / д'їучино мо'їа зару'ченая / зару'чиў_им т'а на 'вос'м'ім ро'ку* (КІ).

(АВ), *ўни^е поўк'і'калі^е 'були* (АВ), так і в розповіді наймолодшої з опитуваних осіб: *'тато си ўд'н'іваў буў* (КІ).

Форми майбутнього часу в говірці утворюють за допомогою допоміжного дієслова *имати* в особових формах: *меш і'ти* (МІ), *ку'да меш хо'дити?* (МІ).

В особовій дієслівній парадигмі діалектні вияви мають форми І ос. одн., зокрема відсутність переходу зубних приголосних у шиплячі: *їа так го'лос'у* (МІ) (*голосіти* 'плакати'), *ни мас'т'у'салом* (МІ), *'хожу до 'церкви* (МІ), *во'на со'б'і на'нос'уїе* (АВ), *їак на'пи'шуй'у кра'с'у* (АВ), *їа вас'файно п'рос'у* (КІ).

При творенні форм І ос. мн. мовці не послідовно використовують закінчення *-о*: *в'іт'е'гаїм* (МІ), *опкла'дайім* (МІ), *ми^е ни з'найім* (АВ), *с'і'дайімо* (АВ), *бу'к'ети'робем та кладі'мо* (АВ), *нисе'мо /'сушим* (АВ). Для дієслівних форм ІІІ ос. одн. характерне тверде закінчення на протигагу нормам літературної мови: *їак за'ходить моло'ді' об'ходить ст'їў* (АВ).

Властивим для говірок південно-західного ареалу [Закревська 1962, с. 128]¹⁰ є опускання кінцевого *-т* у формах ІІІ ос. мн. дієслів І дієвідміни: *х'лопц'і у'же при'ход'а з 'арм'їїї* (СМ), *'ход'е наў'коло так го'лос'е* (МІ), *бура'ка солоткого зва'р'е у каст'рул'у на'лупіе* (МІ), *'бочку шуше'ниц'и зва'р'е* (МІ), *'гост'і попри'ход'е* (МІ), *їак ру'муне'робл'а* (АВ), *'м'іс'у з'лену та 'л'іп'іе з'лену* (АВ), *св'ічич'к'и^е го'р'е* (АВ), *за'ход'е до 'цер'кви^е* (АВ), *'воду с'в'іт'е* (АВ), *'пуст'е со'б'і два 'к'інчик'и* (АВ), *'дома то мо'лот'е* (АВ), *кри'ч'е на нас* (АВ), *'робл'е кв'іт'ки* (АВ), *кв'іт'к'и поз'лот'е* (АВ), *по'хатах'ход'е* (КІ), *к'лаку'робіе* (КІ).

Хоча це явище має системний вияв, трапляються випадки паралельного живання повних і усічених форм навіть у мовленні одного інформанта: *китич'ки'робіут з двох кол'оріў / а ў кін'ци'вішиўки'робіа'цирку* (МВ) [БГ, с. 55].

У затранскрибованих текстах виявлено низку діалектних прислівників зі значенням місця: *'генди* 'там' (МІ), *н'і'де* 'ніде' (СМ), *'в'іт'к'і* 'звідки' (СМ), *'в'іци* ('в'ідици) 'звідси' (АВ, МІ, СМ), *'в'іт:и* 'звідти' (АВ), *с'ўда* 'сюди' (МІ, СМ), *суда'о* 'саме сюди' (СМ), *ту'да* 'туди' (МІ, СМ), *ста* 'сюди' (АВ), часу: *тоз'ди* 'тоді' (СМ), *в'іт:ак* (*в'і'так*) 'потім' (МІ), *упе'ред* 'спочатку' (АВ), *'зак'іў* 'доки' (СМ), *нако'ли* 'як тільки' (АВ), *дес* 'приблизно' (МІ), *'зари* 'зараз' (КІ), способу дії: *зар'едом* 'у певному порядку' (МІ), *с'лабо* 'мало': *с'лабо'дома начу'ваў / хо'ваўси* (АВ), *'леда* 'ледь' (СМ).

Літературне *більше* заступають діалектні форми *'б'іриши* (АВ, МІ), *по'б'іриши* (АВ).

Закцентуємо на деяких виявлених діалектних прийменниках, зокрема: *нав'коло об: наў'коло об'даниц'и* – навколо місця, де відбуваються танці (АВ), *п'р'оків* 'напередодні': *п'рок'іў ни'д'і'л'і* – напередодні неділі, тобто в суботу ввечері (АВ), *п'р'оти* 'навпроти': *'ж'інка їде і хтос' п'р'оти'нейї* (КІ).

У діалектних текстах свої прояви мають діалектні сполучники, зокрема сполучник *ци* (*ці*) (літ. *чи*): *'хата ци дв'і* (МІ), *ци їа'хожу до 'церкви* (МІ), *ци 'чорне ци голу'бе ци 'ке бе ни 'було* (АВ), *'мама ўже ци 'баба* (МІ), *'четверо ц'і 'к'іл'ко?* (МІ), *ко'лач ци 'подушку ц'і покри'вало* (КІ); *ч'о* (літ. *чому*): *ч'о ти хрес'тис:и* (МІ), *їа з'най'у ч'о?* (МІ), *н'ім* 'поки': *н'ім 'їїх 'в'ібрали^е* (АВ), *н'ім со'рочку ту ўздр'у* (АВ), *їак'бі* 'ніби': *так пома'гала 'їак'бі'дохтор'ка* (АВ), *ко'бі^е*: *ко'бі^е Бох даў* (АВ)

¹⁰ «Ці форми є панівними в покутсько-буковинських та гуцульських говорах, зрідка зустрічаються в південнонадністрянських (південь Тернопільської області) і ще рідше в південнопопільських говорах» [Закревська 1962, с. 128].

Активно вживаною в говірці є частка *май* для творення насамперед форм ступенювання прикметників і прислівників: *май ста'р'ишч'а* (МІ), *май та'к'е* / *чорни* (АВ), *май мн'е'кон'ке* (АВ), *май б'ір'шен'ка* (АВ), *май моло'д'і* (МІ), *май з'найе* / *л'іши* (МІ), *май* / *б'іриши д'і'тій* (АВ), *май б'ід'н'ишче жиу* (АВ), *май* / *холодно* (КІ), іноді її вживають як підсилювальну: *то си май ми'нуло* (АВ). У вказівній функції зафіксовано частку *аді* (*аді*): *а'д'і та'ко на ста'вах* (МІ).

Серед особливостей синтаксичної системи спостережено вживання безособових дієслів: *'темноси* (МІ); пасивних конструкцій: *ми ни* / *вид'іли йак ха'ти си кла'дут* (МІ), *чим скло рубайеси* (МІ), *то си зва'рило* (МІ), *то се нази'вало* (МІ), *то йак т'чеси то з'л'іплуйси* (АВ), *так ро'белоси* (АВ), *то ўже си ўти'хо'ми'рило* (АВ); діалектних прийменниково-іменникових конструкцій: *їдут до ш'л'убу д во'рот'ам* (АВ), *Зи'леними с'в'етами* (АВ), *ни'навид'е од'ни на* / *одного* (АВ), *за* / *д'іти за'ч'ели гув'рити* (СМ), *'поза Д'ібро'винц'і там л'і'сок йи* (АВ); синтаксичних конструкцій, у яких своєрідно виявлене керування дієслова: *'к'іл'ко п'іш'ло то ї о'ден си не ве'р'нуу* (АВ), *'дуже з'найіте* / *'фаїних сп'іва'нок* (АВ), *йа од'ної йім засп'івала* / *а шче д'ругойі* (АВ). Для усної розповіді властивий інверсійний порядок слів: *'мала би си ли'ш'ити йа* (МІ).

Особливе місце в системі говірки с. Южинець належить діалектній лексиці й фразеології, які акумулюють у собі багатовіковий досвід народу та відтворюють місцевий колорит.

Хоча значна частина локальної діалектної лексики представлена в окремому словнику [ДФМЮ, с. 49–184], жоден словник не претендує на вичерпну повноту, адже кожен діалектний текст потенційно містить незафіксовані мовні факти, зокрема й лексичні. Зауважимо, що самі діалектоносії відчують мовні особливості своєї говірки, її відмінність від інших суміжних і віддалених говірок: *'коди' тут*¹¹ / *у Йужин'ци стони'к'и у нас* / *'коди' // на стони'к'и* / *'коди' ка'зале йак то?* / *л'енти* (МІ) (*кода* 'стрічка' [СБГ, с. 215]¹²); *у нас шал* / *а ў* / *'Мал'тинцех* / *'фустка* (МІ) (*ш'алик* 'вовняна квітчаста хустка великого розміру з тороками' (лексема *шал* у словнику не представлена) [СБГ, с. 655]); *йа з'найу шо там* / *'кажут* / *'разник на по'м'інк'і* (КІ).

Серед особливостей уживання діалектної лексики у спонтанному мовленні вкажемо на фонетичну адаптацію запозичених слів, напр.: *аеродр'ом*: *на йірод'ром* / *айірод'ром* (АВ), *еле'ктрика*: *л'ектрики ни* / *'було* (МІ), *алюмінієвий*: *ал'умин'івих ни* / *'було ни* / *'було* (МІ), пояснення уже відомої діалектної лексики, представленої в словниках: *анкі'рик* 'коридор' [СБГ, с. 19]: *'хата хо'роми і шче од'на* / *'хата і ўс'о* / *ну шче перем'увували та'к'і ан'к'ірик* / *а'д'і так йак у нас* (МІ); *шп'аргат* 'верхня металева частина печі, на якій готують їжу' [ДФМЮ, с. 179], *нат'кут* 'невеличка ніша між горном та пригорновою стіною, в якій зберігають хатній посуд, кухонне начиння тощо' [СБГ, с. 323]: *ш'паргат п'іч та'к'і над'кут буу* / *нат'кут був там* (МІ); *ку'ффер* 'скриня' [СБГ, с. 244; ДФМЮ, с. 107–108], *зр'ядка* (*зр'етка*) 'вішалка' [СБГ, с. 77; ДФМЮ, с. 72]: *'куффер* / *'генди ў ко'м'ор'і сто'їт* / *ск'рин'а і там ўс'о ў ск'рин'і і ко'жух і к'ін'тар' і сп'ід'ни'ца і со'рочка* / *у'с'о ў ск'рини* (МІ) / *а йак* / *'було* / *заба'гато ў* / *'куффер' і та'ка зр'адка* / *'була* / *о'так осу'да зр'етку* / *к'лалі і суда'о дош'к'и* / *к'лалі* / *так* / *'дошка і так* / *'дошка* / *заби'вали то* / *к'іма'к'и та'к'і* / *... / і тут* / *приў'їезували а* / *'дошка сто'їала і скла'дали со'б'і там* / *також* (СМ); *спі'ж'евий* 'металевий, чавунний' [СБГ,

¹¹ У сусідньому селі Мальтинці, звідки родом інформантка.

¹² СБГ інформує про поширення цієї лексеми в говірках колишнього Новоселицького, Хотинського, Кельменецького районів. Однак записані тексти засвідчують її поширення і в центральних районах області.

с. 512]: *сп'їжевиї* ¹мали горнец (МІ); *стóнэжа* ‘стрічка’ [СБГ, с. 523–524]: *со/рочка* ¹була ¹ї/кождого ¹б'їла в'ї/шевана і / *ста ц'ї/ток стон/жок* ¹накла/дуть / *позате/кайтси* (АВ); *натїна* ‘лобода’ [СБГ, с. 323]: *на/тини то на/тина* ¹лобода *ти/пер* ¹нази/вайеси *то на/тина* ¹тойї *на/тини* / *нар/вуть* ¹того ¹лист'а *на/тини* ¹таї *та/ко* ¹обвар'е *то лист'е* ¹тоди до ¹того ¹трошки *дес* ¹їак ¹їе ¹їкойїс *му/к'и* ¹замн'ецайт і *та/к'і* ¹л'їпїошки ¹зробїе і *на и/паргат* (МІ); *малїй* ‘вид хліба з кукурудзяного борошна’ [СБГ, с. 274; ДФМЮ, с. 112]: *ма/лаї* ¹пекли // *їа* ¹ни ¹робила ¹али ¹мама / *та/ко* ¹парили ¹їакос ¹му/ку ¹курруз'ену / ... / ¹парили ¹ту ¹му/ку ¹курруз'ену і ¹ї ¹п'їч і *та/кїй* ¹ма/лаї ¹то *та/кїй* ¹добрий ¹то ¹ни ¹цукру ¹то ¹або ¹гарбу/за до ¹того ¹терли (МІ), зокрема і семантичних діалектизмів, напр.: *папїр* ‘документ’ (у СБГ зафіксоване лише зі значенням ‘паперові шпалери’ [СБГ, с. 383]): ¹в'їроби/ла *на/пер'ї* (АВ), дієслова *сїпнати* ‘лити’: *та/ко* ¹води ¹наси/пайу ¹сипїу ¹двоє ¹горн'ет ¹води ¹е ¹то / *таї* ¹поси/пайу ¹водоу ¹му/коу ¹звер'ха ¹кла/ду ¹на ¹и/паргат (МІ), *на/лупїе* ¹того ¹гарбу/за ¹на/сип'е ¹води і *ва/рїтси* (МІ), *обсе/пати* ¹водоу ¹св'ї/ченоу (АІ), *во/ди* ¹св'ї/ченої ¹сепали (АВ), ¹їсипала ¹водич'к'ї ¹ти/лен'койї ¹би ¹во/но ¹роз'її/лоси (МІ), *зайті* ‘завагітніти’ (у СБГ зафіксовано лише зі значенням ‘дійти’ [СБГ, с. 131]): *зай/шла* ¹їж'їнка ¹ходить ¹ходить / ¹во/на ¹ни ¹знає ¹дохтор'а (СМ). Крім того, у текстах спонтанного мовлення зафіксовано застарілі форми рідковживаних слів, напр.: *корогóд* ‘сварка’: *с/тароста* ¹за/воде ¹три^е ¹рази / *сп'ї* ¹вайут *коро/год* ¹хащича ¹ї/кого ¹їж'їнка ¹к'ращича (КІ). Пор., *корогóда* ‘тс.’ [СБГ, с. 225], *корогóдитиси* ‘вовтузитися’ [СБГ, с. 225].

У діалектних розповідях виявлено назви, не зафіксовані раніше в цій говірці: *грунтóвич* ‘син, що залишається на господарстві батька’ (пор., *грунтáрь* ‘тс.’ [СБГ, с. 87]: *грунт/тович* ¹їа ¹шчи/тайси ¹тог'ди / *грунт/тович* ¹шо ¹богач ¹тог'ди ¹буї ¹бо ¹їа ¹хату ¹маї (СМ); *гáлус* ‘колір’: *кра/сили* ¹то ¹було ¹ус'ї/л'ак'ї ¹галу/си^е ¹були / ¹їс'ї/л'акїї ¹галус ¹буї (АВ); *бритвáнка* ‘сковорода’: *то* ¹ти/пер ¹їак ¹то? ¹сково/ротка? ¹то ¹на/тел'н'а ¹нази/валаси / ¹мама ¹моїа ¹ка/зали ¹брит/ванка (МІ); *шупéня* ‘страва із кукурудзяної крупи і квасолі’: *то* ¹їс'о ¹до/купи ¹це ¹шчи/тайеси ¹шуп'ен'а // ¹шуп'ен'а ¹курруз'ан'ї ¹кру/пїе і ¹фа/сул'ї ¹али ¹так ¹ва/рїш ¹окремо ¹кашу і ¹ва/рїш ¹окремо ¹фа/сул'ї і ¹в'їтак ¹ту ¹кашу ¹м'їш'ейеш ¹с ¹фа/сул'ами ¹ну ¹ї ¹ми^е ¹сочку ¹там ¹то ¹по/солиш ¹пوما/стити^е / ¹їа ¹ї ¹ти/пер ¹ва/р'у ¹д'їдов'ї (МІ); *мóчанка* ‘підливка’: ¹мочанку / ¹п'їд/лиўка ¹ти/пер ¹а ¹ко/лис ¹мочанка / ¹зробили ¹там ¹їбили ¹її/це ¹мук'и ¹т'рох'ї ¹курруз'еної ¹а ¹н'е ¹то ¹чиру/цего ¹чирп'нули ¹а ¹їще ¹їак ¹їе ¹бринза ¹та ¹до ¹тойї ¹бринз'ї (МІ); *потрáвочка* ‘тс.’: ¹так/жи ¹та/койї ¹їїушки ¹тойї ¹ци ¹ту ¹та/ку ¹мочанку ¹зробїе і ¹потр/авочку ¹моїа ¹мама ¹ка/зали (МІ); *мóчка* ‘відбілювач’: *то* ¹дужи ¹ї/б'їл'ували / ¹б'рالی^е ¹їа ¹з'найу ¹їак ¹то ¹ти/пер ¹ка/жуть ¹х'лорка ¹а ¹то ¹ка/зали ¹моч'ка ¹тог'ди^е ¹у ¹т'їм ¹та ¹то ¹дужи ¹б'їлен'ки ¹було (АВ).

Окрасою усного мовлення є майстерне використання мовцями діалектних фразеологізмів, напр.: ¹ї ¹и/тири/оц'ї ¹‘віч-на-віч’ (СМ), ¹с'їм ¹раз ¹мах ¹а ¹раз ¹ках ¹‘сім разів відміряй, а один відріж’ (МІ), ¹убратиси ¹ї ¹п'їр'а ¹‘вийти зі скрутного становища, розбагатіти’: *то* ¹їже ¹ти/пер/о ¹маї ¹т'рох'ї ¹маї ¹си ¹їб'рالی ¹ї ¹п'їр'а ¹то ¹дужи ¹б'їд'нота ¹була ¹то ¹ни ¹було ¹наїт' ¹ч'їм ¹то/пити (МІ), ¹не ¹їгоден ¹їрошїї ¹на/їїстиси ¹‘про жадібну людину’: *ти/пер* ¹ни ¹їгодни ¹їрошїї ¹на/їїстиси (АВ), ¹на ¹одн'ї ¹п'їч'е ¹ро/дїтиси ¹‘про рідну, близьку людину’: ¹ї ¹мени ¹була ¹сист'ра ¹шо ¹ми ¹на ¹одн'ї ¹п'їч'е ¹ро/дїлиси (СМ), ¹в'їд'Бога ¹призна/ч'ено ¹‘те, що наперед визначене, чого не можна змінити’ (МІ).

Спостереження над спонтанним діалектним мовленням підтверджує тезу про те, що чоловіки зазнають більшого зовнішнього впливу, зокрема через службу в армії, часті переїзди та ін. Наприклад, у розповідях про службу в армії інформант

вдається до перемикання мовних кодів (з української на російську мову) для передавання чужого мовлення: СМ: *йа тогди служіў ў 'арм'її / ро'беў 'шофером / ми там з'начит по'їхали' на у'чен'їя / там 'деўйуси пре'ходит о'ден генерал / а тут ўже з'найїш ми 'мали би ўже наступ'л'ен'їа робити це на 'Дал'н'їм Вос'тоци там / Ку'рил'с'к'ї остро'ва При'морскїй край Саха'л'їн це там /.../ а тої генерал 'кажи ст'ройїти полк / 'тому пол'коўникови / тої пост'ройїў в'їїна за'ч'еласи у'Венгр'її /.../ ко'го пошчи'тайу пус'каї'вїди три'метри с того с ст'ройа / ўже з'начит ми 'їїдим ту'да / а в'їн шо тої генерал ска'заў так по при'казу 'парт'її пра'в'їт'ел'ства вам н'е'мед'лено отп'рав'їтса на ц'їл'їн:ийе 'зал'їжнийе 'земл'ї // МІ: та ти по україїнск'ї гуворї // СМ: но йа гд'вор'у йак в'їн гувор'їў / наш пол'коўник 'каже / то'вариш генерал 'каже / а хто 'буде то? наступ'л'ен'їа 'кажи ви ўс'їх шофер'їў заб'рале / а в'їн 'кажи ви йе со'в'ецк'ї оф'їцери / ви долж'ни знат' ўс'у 'техн'їку / о / ви 'каже пов'ед'от'е ў бої ма'шини //.*

Важливе значення має й мова освіти: інформанти, які отримували початкову освіту нерідною мовою, довший час (іноді й усе життя) пам'ятають вивчене тією мовою, якою воно було засвоєне в дитинстві. Проілюструємо це мікротекстом-спогодом про навчання в школі: *з'найу йак хрес'титси нум'їл'ї'татулур ш'їп'їрлу ш'ї с'в'їнтувії дух ам'їн' // це Оче'наш во 'їмїа От'ца і 'Сина і Св'їтого 'Духа а'м'їн' 'пот'їм ўже Оче'наш гуворї / 'татер'ностур 'каре йест чест м'часка си нум'їл'ї'тивум 'в'їїа пара'ц'їїа та 'пака'сину 'вайа та і 'вїдиш і йа наў'чїўси (СМ).* Однак такі знання залишаються в пасивному фонді мовців, оскільки в побуті вони не вживають румунської мови, хоча розуміють її.

Отже, аналіз мовних рис, виявлених у записах діалектного спонтанного мовлення говірки с. Южинець, підтверджує її належність до буковинських надпрутських говірок, а відтак дає підстави стверджувати, що ця говірка є типовою буковинською. Незважаючи на відносну близькість до прикордонних територій, не спостережено значних впливів на систему говірки. Основні фонетичні і морфологічні риси залишаються стійкими до змін, вони помічені в мовленні всіх опитуваних діалектоносіїв, відрізняються кількістю та частотою проявів: закономірно, що найбільша їх кількість зафіксована в мовленні найстаршої інформантки. Попри добру дослідженість цієї говірки, записані матеріали доповнюють її словник новими лексичними й фразеологічними фактами. Транскрибовані діалектні тексти дають змогу глибоко аналізувати окремі риси говірки як мовні феномени, а мовлення окремих респондентів як вияв креативної мовної особистості, у чому й убачаємо перспективу наступних студій.

ЛІТЕРАТУРА

- Вербич, С. О. (2019). *Назви поселень Чернівецьчини: історико-етимологічний словник*. Чернівці, 208 с.
- Герман, К. Ф. (1995). *Українські говірки Північної Буковини в історичному та лінгвогеографічному аспекті: Фонетика, фонологія*. Чернівці, 391 с.
- Глуховцева, К. Д. (2005). *Динаміка українських східнословобожанських говірок*. Луганськ, 592 с.
- Голянич, М. І. (2018). *Мовний портрет села Тюдів*. Словник. У 2-х т. Івано-Франківськ, т. 1, 1000 с.
- Грицак, М. (2008). *Скарби гуцульського говору: Росїшка (вівчарство в текстах)*. Львів, 320 с.
- Дидик-Меуш, Г. (2021). *Мокряни. Говірка маминого села*. Словник. Львів, 286 с.
- Закревська, Я. В. (1962). Епентетичні звуки в українських говорах. [У:] *Дослідження і матеріали з української мови*. Київ, т. 5, с. 62–69.
- Колесников, А. О. (2015). *Морфологія українських південнобесарабських говірок: генеза і динаміка*. Ізмаїл, 676 с.

Лесюк, М. П. (2011). Динамічні процеси в говорах Прикарпаття. [У:] *Мовознавство*, № 4, с. 22–35.

Марсєв, Д. А. (2018). *Динаміка східнополіського діалекту*. Автореф. дис. ... канд. філол. наук. 10.02.01. Київ, 22 с.

Негрнич, М. (2008). *Скарби гуцульського говору: Березови*. Львів, 224 с.

Піпаш, Ю. і Галас, Б. (2005). *Матеріали до словника гуцульських говірок: Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області*. Ужгород, 266 с.

Поляк, М. П. (2013). *Кіцманщина. Її минуле і сучасне*. Чернівці, 560 с.

Сабадош, І. В. (2008). *Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району*. Ужгород, 478 с.

ДЖЕРЕЛА

АУГПБ – Герман, К. Ф. (1998). *Атлас українських говірок Північної Буковини. Т. II. Службові слова*. Чернівці, 215 с.

АУМ – *Атлас української мови* (1988). В 3 т. Київ, т. 2, 520 с.

БГ – Руснак, Н., Гуйванюк, Н. і Бузинська, В. (2006). *Буковинські говірки: хрестоматія діалектних текстів*. Чернівці, 384 с.

ДФМЮ – Піцик, О. В., Ковач, В. В., Руснак, Н. О., Руснак, Ю. М. і Квітець, Є. Д. (2019). *Діалектологічно-фольклорні матеріали говірки с. Южинець Кіцманського району Чернівецької області*. Чернівці, 335 с.

КК – Кисілевський, К. (1954). Надпрутський говір. [У:] *Записки наукового товариства ім. Шевченка*. Т. CLXII. Збірник філологічної секції. Нью-Йорк-Париж, т. 25, кн. 2, с. 9–52.

СБГ – *Словник буковинських говірок* (2005). Н. В. Гуйванюк (ред.). Чернівці, 678 с.

СПИСОК ІНФОРМАНТІВ:

АВ – Гнитка Анна Василівна, 1923 р.н., 7 кл.

ГС – Зварич Ганна Степанівна, 1956 р.н., середня освіта.

КІ – Мельник Катерина Іванівна, 1949 р.н., середня освіта.

МВ – Піцик Марія Василівна, 1929 р.н., 7 кл.

МІ – Медвідь Марія Іванівна, 1940 р.н., середня освіта.

СМ – Медвідь Степан Миколайович, 1935 р.н., 7 кл.

*Подано до редакції 29.11.2021 року
Прийнято до друку 05.01.2022 року*